

УДК 821.162.1-1/-9.09"20":908(477.83-25)

Ірина ФРИС
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ОБРАЗ ЛЬВОВА У ТРИЛОГІЇ МАРІЇ НУРОВСЬКОЇ

У статті досліджується творення нового образу Львова у сучасній польській літературі на прикладі романів Марії Нуровської „Ім'я твоє”, „Повернення до Львова”, „Дві любові”. Здійснено поетапний аналіз сприйняття міста головною героїнею твору американкою Елізабет Конері, яка приїжджає в Україну з метою розшукувати свого чоловіка. Важливе місце у романі займає мистецько-архітектурне обличчя Львова, яке нагадує найгарніші європейські міста. Відзначається також полікультурність, що мала вплив на формування атури міста. Письменниця торкається також питання про історичну приналежність Львова до Польщі та висловлює думку, що на даному етапі місто знаходиться в стані деградації та занепаду.

Ключові слова: образ Львова, міф, стереотип, полікультурність, „Leopolis Triplex”, історія.

The main aim of the article is investigation of the new image of Lviv in Polish postmodern literature, namely in the novel of Maria Nurowska „Your name”. The main character of the novel is Elisabeth Connery, American citizen, who comes to Ukraine to find her husband. She is for the first time in the unknown city and she get acquainted with its cultural inheritance. The main feature of Lviv is its former multicultural history. For the Polish writer also very important is the question of history, when Lviv was the part of Polish state.

Key words: image of Lviv, myth, stereotype, multicultural, „Leopolis Triplex”, history.

Artykuł jest poświęcony tworzeniu nowego obrazu Lwowa we współczesnej literaturze polskiej na przykładzie powieści Marii Nurowskiej „Imię twoje”, „Powrót do Lwowa”, „Dwie miłości”. Przeprowadzono analizę sposobu postrzegania Lwowa przez główną bohaterkę utworu Amerykankę Elisabeth Connery, która przyjeżdża na Ukrainę, aby odznaleźć swojego męża. Ważną rolę w powieści odgrywa artystyczne oblicze miasta, które przypomina najpiękniejsze miasta europejskie. Należy również podkreślić wielokulturowość, która miała wielki wpływ na tworzenie niezwyklej aury miasta. Pisarka podejmuje także kwestię przynależności Lwowa do Polski, według jej koncepcji, obecnie miasto przeżywa nie najlepsze czasy.

Słowa kluczowe: obraz Lwowa, mit, stereotyp, wielokulturowość, „Leopolis Triplex”, historia.

Характерним для літератури явищем є постійна повторюваність певних сюжетів, мотивів та образів, які набувають лейтмотивних ознак і можуть переходити з одного твору в інший (такими є, безсумнівно, теми кохання та смерті). Схожу закономірність можна простежити у національних літературах, адже в кожного окремого народу існують улюблені теми, що набувають з часом ознак міфу, до якого звертаються наступні покоління, змінюючи, оновлюючи і, таким чином, знову відроджуючи його.

Значного поширення в українській, польській, німецькомовній літературі має образ Львова, який досі не втратив своєї актуальності. Як слушно зауважує Ярослав Грицак: „За останні десять-п'ятнадцять років **число публікацій про Львів** росте у геометричній прогресії. Складатися враження, що жодне інше місто в Україні – а, можливо, й поза нею – не може похвалитися такою інтенсивністю дискусій навколо свого минулого, теперішнього і майбутнього. За таких обставин сказати щось нове про місто стає важче і важче: все, що могло бути сказано чи написано, уже сказане і написано” [2].

У польській літературі образ Львова є перманентно присутнім. Як підкреслює Катажина Котинська, „у польській літературі існує дуже багато візій Львова, домінантним серед них є образ втраченого міста – і до того ж втраченого подвійно: для окремої особистості та для цілого соціуму...” [5, 30–31].

На формування літературного втілення образу Львова мав вплив насамперед історико-культурний контекст окремих епох, тому не можна говорити про статичність візерунку галицького міста, однак простежується певна ключова ідея у творенні міфу Львова. Основним принципом універсальності образу Львова є його полікультурність (переконливим аргументом цього твердження є художні твори „По Галичині” Мартіна Поляка, „Подорож по Польщі” Альфреда Дюбліна; наукові дослідження „Міф Австрії в польській літературі” Алоїза Вольдана, „Austria Felix, тобто про міф Галичини в польській сучасній прозі” Еви Вегандт).

Серед назв Львова зустрічаємо окреслення „Leopolis Triplex”, таким чином, це місто, характерною ознакою якого є співіснування різних культур, етнічних груп та національнос-

тей, що внесли свій здобуток у формування постави метакультурного та багатоаспектного міста. Німецький письменник єврейського походження Альфред Дюблін, здійснивши у 1924 році подорож по тодішніх містах Польщі, занотував наступне: „Це місто називається Львів, Лювенберг або ж Лемберг. Гора Лева, сина руського князя Данила, що жив у 13 столітті. Цю землю затоплювали татарські загони. Сто років потому великий польський король Казимир захопив фортецю, зруйнував її, а неподалік збудував теперішній Львів. Місто стало повністю польським. Стало осередком різних народів. Це бачить кожен, хто ходить вулицями міста” [3, 167].

Однак історія Львова змінювалася – насамперед під впливом суспільно-політичних подій, тому з’явилися нові образи міста, зокрема, за часів австро-угорської монархії був „галицький П’ємонт”, згодом міжвоєнний польський Львів, Львів радянський. На даному етапі можна простежити творення образу українського Львова, тому нашим завданням є дослідження формування цього образу у сучасній польській літературі на прикладі трилогії Марії Нуровської.

Марія Нуровська (народилася у 1944 році) є однією з найпопулярніших письменниць у Польщі, а також за її межами, особливо в Німеччині та Франції. Авторка понад двадцяти творів, що охоплюють різні проблеми сучасності та є своєрідною рефлексією Марії Нуровської на теми кохання, смерті, мандрівки по світі. У 2003 році виходить друком роман „Ім’я твоє”, у якому авторка описує українську реальність часів кучмівського політичного правління. Марія Нуровська устами своєї героїні, громадянки Америки Елізабет Конері, публічно оскаржує злочини українського президента, політичні вбивства неугодних владі людей, маніпуляції українським народом.

Наступні частини української трилогії – „Повернення до Львова” (2005 р.) та „Дві любові” (2006 р.) є продовженням історії американки Елізабет Конері на фоні українських політичних змін – усунення президента Л. Кучми та Помаранчевої революції. Письменниця намагається відтворити події в Україні з максимальною точністю та аналізує їх з позиції іноземки, для якої важливою є політична стабільність молодого держави та її євроатлантична інтеграція.

Перипетії долі протагоністки твору „Ім’я твоє”, про що йшлося раніше, американської дослідниці епохи Відродження в Італії – Елізабет Конері – приводять її в чужу та незнану Україну,

де таємничо та безслідно зник її чоловік. Героїня переконана, що Джеф не помер, тому, незважаючи на всі застереження рідних та друзів, вирушає на інший кінець світу, щоб дізнатися правду і знайти свого коханого. Елізабет ніколи не цікавилася політикою, її захоплювали фрески Мікеланджело, картини Брейгеля-старшого, мальовнича Італія, тому та частина світу, куди вона їхала на пошуки Джефа, була для неї абсолютною загадкою: „Tylko co tak naprawdę wiedziała o tej Europie Wschodniej, o ile to w ogóle była jeszcze Europa” [6, 8].

Елементарну інформацію про Україну Елізабет знаходить у путівниках, однак її мучить страх перед незнаним. У дорозі до Львова героїня знайомиться з адвокатом Ендрю Саніцьким, який у майбутньому стане для неї провідником у життєвій мандрівці. Від нього Елізабет дізнається неймовірно цікаві відомості про місто, яке вона уявляла собі бідним і нецікавим: „Położone jest jak Rzym, na siedmiu wzgórzach” [6, 11]. Таким чином, перша важлива інформація стосується мистецько-культурної спадщини Львова, адже Ендрю Саніцький прирівняв стиль побудови міста до порядку розташування античного Риму. Першою реакцією Елізабет було обурення на таке зіставлення, що звучало для неї мов блюзнірство – як можна проводити якісь паралелі між незнаним нікому містом з центром світового мистецтва?

Однак позитивна характеристика Львова, розміщеного на семи взгір’ях, переходить у песимістичний опис сучасної реальності: „to bardzo nieszczęśliwe miasto, po okresie rozkwitu i świetności skazano je na zagładę. Ono umiera powoli, w torturach... trwa to już przeszło pół wieku” [6, 16]. Однозначність і впевненість першої частини розповіді про часи розквіту та розкоші міста переходять у нечіткі висловлювання про приречення Львова на смерть і більше ніж піввікову тривалість періоду цього занепаду. Слід зауважити, що Ендрю не уточнює значення своїх слів, проте говорить їх у контексті не найкращих умов для поселення у готелі Жорж і морально готуючи Елізабет до контрасту між архітектурною красою Львова та її руйнацією і профанацією в повсякденному житті. Отож, згідно з твердженнями персонажа твору, Львів початку ХХ ст. як культурний центр на даному етапі піддався частковому занепаду.

Та найпоказовішим для розкриття образу Львова у романі є особисте знайомство героїні з містом. Починається воно із захоплення будівлею летовища, яка нагадує Елізабет Відень часів

правління Франца Йозефа. І одночасно героїня відчуває, що це місто не є для неї чужим, так ніби вона знаходиться тут не вперше. Цілком закономірним видається така реакція людини, яка близько знайома з європейською культурною спадщиною і подорожувала найгарнішими містами Франції, Італії, Австрії, Німеччини. Таким чином, Львів, з погляду героїні, віддзеркалює усю красу Відня, Парижа, Флоренції, про що читаємо у наступному романі трилогії Марії Нуровської „Повернення до Львова” (2005 р.): „Są na świecie miasta słońca i miasta planety. Te pierwsze świecą blaskiem własnym (Rzym, Florencja, Paryż), te drugie blaskiem odbitym. Pośród miast-planet Lwów świeci najjaśniej, bo wszystkie blaski odbija naraz” [7, 183–184].

Героїня роману Марії Нуровської поступово пізнає суть міста, яке починає її все більше захоплювати. Елізабет спостерігає, що порівняння з Римом було доречним, оскільки у Львові відчутний плин часу, перебіг багатьох віків, що не можна було сказати про Америку. Молода жінка спочатку не розуміла, чому її супутник назвав Львів “нещасливим” містом, адже в перші дні свого перебування Елізабет не зауважувала жодних різких контрастів до зовнішньої величі Львова: „Nie wyglądało na nieszczęśliwe, mogłaby zaryzykować stwierdzenie, że w jego murach kryło się dostojeństwo. Wszystko tu ze sobą współgrało – budynki, skwery i drzewa, jakby wkomponowane w to miasto czyjąś natchnioną ręką. Taką ręką mógł mieć tylko Stwórca” [6, 22]. Таким чином, авторка роману творить міф Львова – міста, яке співіснує паралельно із реальним, міста сакрального, натхненного і створеного рукою Божою.

Утім, до цього міфологічного образу Львова письменниця додає історичні факти про колишню приналежність міста до Польщі, підкреслюючи, що найбільший внесок і вплив на Леополіс мали поляки: „Miasto Leopoldis przechodziło z rąk do rąk, ale ono było zawsze polskie... Teraz Ukraińcy myślą, że należy do nich, bo to ich terytorium, ale to tylko ziemia i kamienie... a przecież każde miasto ma swoją duszę. Dusza Leopoldis jest polska” [6, 34]. Для польської письменниці, як і для більшості її співвітчизників, важливим та незмінним залишається образ міжвоєнного польського Львова. Як справедливо зауважує дослідниця Катажина Котинська, „ніхто не сумнівається в існуванні українського комплексу польського Львова, так само як і польського комплексу українського Львова” [5, 71]. Отже, у цьому випадку маємо справу зі схожим комплексом у польської авторки, яка однак намагається не акцентувати на

цьому факті особливої уваги, а мовби інформативно повідомляє людину з далекої країни про історичне минуле міста.

Зауважимо, що для самої Елізабет найбільше значення має її особисте сприйняття міста, яке вона пізнає візуально і порівнює зі вже побаченими містами. Неодноразово блукаючи центральними вуличками, героїня усвідомлює, що Львів нагадує їй Флоренцію. Ця схожість зовсім не випадкова, адже центр Львова дійсно будувало багато італійських архітекторів. Елізабет порівнює вулицю Академічну із Єлисейськими полями у Парижі, на яких прогулюються закохані та молоді матері з візками. У картинній галереї американська мистецтвознавець оглядає полотна Тиціана, Караваджо, Рубенса і знаходить улюбленого художника Брейгеля старшого та його картину „Косарі”. Для Елізабет це неймовірне відкриття, адже вона навіть не могла уявити, що в цьому місті знаходяться твори майстрів всесвітньої слави. Львів для неї відкривається з перспективи його унікальності та винятковості.

Марія Нуровська, слідом за своїми попередниками, які писали про Львів, акцентує увагу на характерних рисах міста – полікультурності та перемішуванні різних національностей: українців, поляків, євреїв, білорусів, вірменів, що було справжнім багатством для міста – і в культурному, і в соціально-економічному плані. Націоналізм, натомість, став „хворобою” Львова. Йдеться про габсбурзький міф (згідно з дефініцією Е. Вегандт), імплікований мотивом транснаціонального та космополітичного ідеалу, характерними складовими елементами якого є анахронічний образ гармонійного, щасливого співіснування вільних від націоналізму народів [8, 17]. Про унікальне поєднання різних культур, мов, звичаїв і традицій писали польські дослідники (Р. Капусцінський, Е. Вегандт, М. Кланська) та письменники (В. Одоєвський, П. Хілле), німецькомовні вчені (А. Дюблін, А. Вольдан) та митці (Л. Захер-Мазох, М. Поляк). Як влучно висловилося Марія Кланська, „інколи з’являється перед нами та далека Галичина зі своєю мозаїкою національностей і віросповідань як щаслива країна, де в мирі співіснували різні люди, аж поки не знищив цю Аркадію з поверхні землі катаклізм Першої світової війни” [4, 7].

У романі згадуються також польсько-українські змагання за Львів та пам’ять полеглих на Личаківському цвинтарі. Устами Ендрю авторка висловлює думку, що важко дати

однозначну оцінку, хто був винен у цій боротьбі, адже „w tych walkach nikt nie był najeżdźcą, a jedni i drudzy walczyli o wolność” [6, 98]. Польська письменниця вважає за необхідне наголосити на важливому, на її думку, польському періоді історії Львова, натомість Леополіс часів Австро-Угорщини чи радянський Львів у романі не згадуються. Одночасно авторка намагається подолати бар'єри непорозуміння між двома народами – польським та українським, свідомо обираючи своїх героїв, чи то поляків, чи українців, з середовища інтелігенції, для яких важливим є майбутнє їхніх держав та співпраця між ними.

Для увиразнення образу таємничого та мистецького Львова письменниця використовує протиставлення Львів – Київ. Героїня роману на довго не затримується в українській столиці, однак побіжна подорож залишає у неї враження похмурого міста із сучасними однотипними сірими будівлями. Відповідно, Елізабет якнайшвидше прагне повернутися до Львова, який за короткий час став для неї рідним і своєрідним прихистком від страждань та переживань, пов'язаних зі зникненням чоловіка та нелегким його пошуком в Україні.

У романі „Ім'я твоє” контрастно зображені також Львів та Нью-Йорк. Попри архітектурну красу Львова, в ньому відчувається дух смутку, ностальгії, навіть смерті: „Leopolis było piękne i nostalgiczne, Andrew dodałby jeszcze, że nieszczęśliwe...” [6, 249]. Лейтмотивом трилогії Марії Нуровської звучить думка про Львів як цінну пам'ятку старовини, однак позбавлену сенсу існування і молодості, сили. Натомість опозиційним до цього галицького містечка є Нью-Йорк, у якому легко затертися у натовпі, пробігтися задля насолоди по магазинах і зробити нові покупки, зустрітися з друзями – Елізабет в певний момент свого перебування у Львові усвідомлює, що їй бракує цієї невимушеності та легкості, характерної для американської столиці.

З наведеного прикладу очевидно, що польська письменниця відтворює один з міфів про Львів, а саме „міф смерті в галицькій Аркадії” – визначення Е. Вегандт. За словами цієї дослідниці, „смерть у галицькій Аркадії має апокаліптичний вимір: з'являючись у 1914 році, вона зустрічає людей і культурну формацію” [8, 123]. У романі „Ім'я твоє” неодноразово зустрічаємось зі смертю як окремих особистостей, так і занепадом міста та його важливих елементів. За короткий час перебування

Елізабет у Львові та її випадкового знайомства із полькою Анною Кльоновською – старенька помирає. Занепалим і зруйнованим видається личаківський цвинтар, де Елізабет даремно шукає родинного гробівця пані Анни, однак знаходить неперевершені старовинні пам'ятки архітектури: „niektóre daty budziły respekt, nekropolia musiała być starsza od paryskiego Père-Lachaise i, co tu mówić, przewyższała tamten cmentarz rangą artystyczną” [6, 136].

Порушеним є природний принцип фізичного припинення земного життя з приходом старості, у Львові все частіше відбуваються акти насильницької смерті, про що розповідає старша пані Анна Елізабет ще на початку її подорожі: „Tutaj wszystko jest możliwe, tutaj ludzie znikają bez śladu...” [6, 36]. Елізабет згодом переконається в істинності цих слів, коли дізнається про таємничу смерть Оксани Кривенко, співниці журналіста Георгія Гонгадзе. Для американської громадянки вбивство молодої жінки з політичних мотивів є нечуваним злочином, однак ніхто в Україні не несе відповідальності за такі неприпустимі дії.

Небезпечними для Елізабет здавалися також вулиці Львова, на яких з невинуватою швидкістю їздили машини, а водії не звертали особливої уваги на пішоходів. Один з водіїв викинув недокурок зі свого вікна і Елізабет встигла вчасно відійти, щоб це сміття не потрапило на неї. Молода жінка, поступово пізнаючи реальність Львова, переконується, що Ендрю говорив правду про „нещасливе” місто. Старовинні стіни, кам'яні фонтани, очі Діани – все мало відблиск відсутності життя.

Щоправда, пізнаючи всі сторони реальності українського міста, Елізабет не перестає вірити у позитивні зміни, які відбуватимуться у найближчому майбутньому в Львові. Думки героїні роману Марії Нуровської перегукуються зі словами українського сучасного письменника Юрія Андруховича: „Проте навіть у такому, зруйнованому, стані Львів багато в чому не переставав бути атракційним – у ньому безперервно щось відбувалося, майже невидиме, бо катакомбне. „Він шалено живучий, – писав я про нього у 1999 р., – недаремно ж він з родини котятчих” [1].

Мабуть, невинувато саме у Львові Елізабет знайде своє велике кохання і відчує досі незнане їй почуття – почуття материнської любові. Подорож в Україну кардинально змінить життя героїні, яка усвідомить, що насправді досі не знала реального життя

з усіма труднощами, переживаннями, болем та одночасно щастям, радіощами і любов'ю. Зрештою, таким амбівалентним, як людське

існування постає у творі Львів, який акумулює у собі красиве та потворне, сакральне та профановане водночас.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю. Лєвова доля // <http://www.zaxid.net/article/16172>.
2. Грицак Я. Львів – точки зростання // <http://www.zaxid.net/article/674>.
3. Döblin A. Podróż po Polsce. – Kraków, 2000.
4. Kłańska M. Daleko od Wiednia. Galicja w oczach pisarzy niemieckojęzycznych 1772-1918. – Kraków, 1991.

5. Kotyńska K. Eseiści o Lwowie. Pamięć, sąsiedztwo, mity. – Warszawa, 2006.
6. Nurowska M. Imię twoje. – Warszawa, 2003.
7. Nurowska M. Powrót do Lwowa. – Warszawa, 2008.
8. Wiegandt E. Austria Felix czyli o micie Galicji w polskiej prozie współczesnej. – Poznań, 1988.